

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลาง น้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง

The Development of a Learning Process to Enhance Water Conservation Consciousness of Basin Community Youths' Kon Klang Nam Khlong Ta Nae, Phatthalung Province.

วีณัส ศรีศักดิ์ (Venus Srisakda)^{*}

กฤตยากาญจน์ โดพิทักษ์ (Krittayakan Topithak)^{**}

เสาวรส ยิ่งวรรณะ (SaowarosYingwana)^{***}

คุณอานันท์ นิรมล (Khunarnan Niramol)^{****}

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สืบค้นภูมิปัญญาการอนุรักษ์น้ำของชุมชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง 2) พัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง และ 3) เสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง กลุ่มเป้าหมายเป็นนักเรียนแกนนำเยาวชน จำนวน 15 คน เยาวชน จำนวน 95 คน จากสถานศึกษาในพื้นที่กลางน้ำ 3 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนวัดไพรทอ โรงเรียนวัดหรั่งแคบ และโรงเรียนวัดพิกุลทอง ที่ได้จากการเลือกแบบมีวัตถุประสงค์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ 1) แผนการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง 2) แบบประเมินรับรองกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง 3) แบบวัดจิตสำนึกรักษ์น้ำ และ 4) แบบประเมินแบบวัดจิตสำนึกรักษ์น้ำ สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบ wilcoxon signed-rank test.

ผลการวิจัย พบว่า 1) จากการสืบค้นภูมิปัญญาการอนุรักษ์น้ำของชุมชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุงผ่านเรื่องเล่า พบว่า มีภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องต่างๆ เช่น ผีพราย วังตุ่มพระ ผีโขง

^{*} อาจารย์ ดร. สาขาวิชาจิตวิทยา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ E-mail: srivenus@hotmail.com

Dr. Department of Psychology at Faculty of Education, Thaksin University, E-mail: srivenus@hotmail.com

^{**} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาการประเมินผลและวิจัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

Asst.Prof. Dr. Department of Evaluation and Research at Faculty of Education, Thaksin University

^{***} อาจารย์ ดร. สาขาวิชาการประเมินผลและวิจัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

Dr. Department of Evaluation and Research at Faculty of Education, Thaksin University

^{****} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

Asst.Prof. Dr. Department of Educational Technology and Communications at Faculty of Education,

ทวตุง ตลอดจนความเชื่อเรื่องพอดาโพธิ์ และเมื่อพิจารณาตามวงความหมาย พบว่า ภูมิปัญญาของผู้คนในแถบนี้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ตามลำดับความสำคัญดังนี้ (1) สรรพสิ่ง (entities) ร้อยละ 51.35 (ธรรมชาติ อำนาจเหนือธรรมชาติ สิ่งมีชีวิตทั้งมนุษย์ คน สัตว์) (2) นามธรรม (abstracts) ร้อยละ 20.67 (ลักษณะทางศาสนา ความดี ความเลว เวลาสุขภาพ สถานภาพ) (3) เหตุการณ์ (events) ร้อยละ 17.57 (การสื่อสารการควบคุม การกระทำที่ซับซ้อน ลักษณะทางกายภาพ และความเป็นสมาคม) และ (4) ความสัมพันธ์ (relationals) ร้อยละ 10.40 (ตรรกะ ตำแหน่ง ระยะเวลา) ความเลว เวลาสุขภาพ สถานภาพ)

2) ผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง ผ่านการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญด้านความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความชัดเจน และความง่ายต่อการนำไปใช้ ประกอบด้วย (1) แนวคิด (2) เป้าหมาย (3) เงื่อนไข (4) แผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนพื้นที่ต้นน้ำ (5) การประเมินผล และ (6) การนำเสนอผลและวางแผนการปรับปรุงพัฒนา

3) ผลการเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำโดยใช้กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง พบว่า นักเรียนแกนนำและนักเรียนเยาวชนมีจิตสำนึกรักษ์น้ำแตกต่างกับเกณฑ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: กระบวนการเรียนรู้ จิตสำนึกรักษ์น้ำ ลุ่มน้ำคลองท่าแนะ

Abstract

The purposes of this study were 1) to inquire the water conservation consciousness wisdom of basin community youths of Kon Klang Nam of Khlong Ta Nae, Phatthalung province. 2) to develop learning process enhancing water conservation consciousness of basin community youths of Kon Klang Nam Khlong Ta Nae, Phatthalung province. 3) to fulfill youths' awareness of enhancing water conservation. The samples of this study were 15 youth leader students and 95 youths from 3 schools of Klang Nam basin community: Wat Sai kop School, Wat lang Kab School and Wat Pikun Thong School using purposive sampling method. The research instruments were 1) learning process to enhance water conservation consciousness of a basin community youths of Kon Klang Nam of Khlong Ta Nae, Phatthalung province. 2) assessment form to affirm the learning process 3) test of water conservation consciousness 4) assessment form to affirm the water conservation consciousness. The statistic of data analysis were percentage, mean, standard deviation and Wilcoxon Signed-Rank Test.

The results were as follows: 1) The findings were that the community's local wisdom on water conservation were related to various believes, such as, Pee Prai, Wung Toom Phra, Pee Khai Pong, Tuad Ngoo, Por Ta Poe. Four semantic domains of the local wisdom were found in sequence: 1) the entities (nature, creatures: human beings, plants and animals) were at 51.35% 2) the abstract (religious

characteristic, goodness, devil, health and space) were at 20.67% 3) the events (communication, control, the complex behavior, physical and the association) were at 17.57% and 4) the relations (logic, position and period) were at 10.40%.

2) The learning process for enhancing water conservation consciousness of basin community youths of Kon Klang Nam Khlong Ta Nae, Phattalung province were approved by experts in terms of appropriateness, possibility, distinctiveness and ease for implementation. There were six components in this learning process: (1) approach (2) goal (3) condition (4) learning process preparation (5) evaluation (6) result presentation and improvement.

3) The results of water conservation consciousness found that youth leader students' and youths' consciousness of conserving water at Khlong Ta Nae, Phattalung province were statistically significantly different at .05.

Keywords: Learning process, water conservation consciousness, basin community

บทนำ

จากการประชุมเพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาของคลองท่าแนะร่วมกันระหว่างคณะนักวิจัย ผู้บริหารจากองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผู้บริหารสถานศึกษา ครูอาจารย์ ผู้นำกลุ่มคนกลางน้ำและภาคประชาชน เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2557 ณ ตำบลเขาย่า พบว่า ปัญหาของกลุ่มน้ำคลองท่าแนะมีทั้งภาวะน้ำแล้ง น้ำท่วม และน้ำเสีย สรุปสาเหตุได้ดังนี้ 1. การทำลายป่าต้นน้ำ 2. ผลกระทบจากการพัฒนาจากภาครัฐ เช่น การก่อสร้างระบบสาธารณสุขโรคทำให้เกิดการทำลายป่า 3. การดูดทราย โดยมีเจ้าหน้าที่รัฐเรียกเก็บผลประโยชน์ ทำให้กระแสน้ำเปลี่ยนทิศทางน้ำเซาะริมตลิ่งเกิดความเสียหาย 4. การปนเปื้อนสิ่งปฏิกูลและสารเคมี การวิเคราะห์เพื่อเชื่อมโยงสาเหตุแห่งปัญหาดังกล่าว พบว่า ล้วนแล้วแต่เกิดจากมนุษย์ที่ขาดจิตสำนึกและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนทั้งสิ้น จนส่งผลกระทบต่อวิถีของชุมชนที่ต้องพึ่งพาคลางสายนี้หล่อเลี้ยงชีวิต ดังนั้นจึงเป็นที่มาของปัญหาวิจัยที่เกิดจากมุมมองของชุมชนคนกลุ่มน้ำคลองท่าแนะที่ว่า มีกระบวนการเรียนรู้อย่างไรที่จะเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์น้ำให้กับคนในชุมชน โดยกลุ่มเป้าหมายควรเป็นเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่จะเติบโตเป็นพลเมืองคนกลุ่มน้ำคลองท่าแนะที่มีคุณภาพ กำหนดพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้เป็นสถานศึกษาชายน้ำคลองท่าแนะ ครอบคลุมพื้นที่กลางน้ำ โดยพื้นที่อำเภอควนขนุนเป็นตัวแทนของคนกลางน้ำ มีโรงเรียนเป้าหมายได้แก่ โรงเรียนวัดไทรโคก โรงเรียนวัดหรั่งแคบ และโรงเรียนวัดพิกุลทอง

ทั้งนี้เพื่อให้ได้กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์น้ำที่สะท้อนความต้องการจำเป็นของพื้นที่และสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของเยาวชนกลุ่มเป้าหมาย จึงมีการประชุมร่วมกันระหว่างคณะนักวิจัย ประกอบด้วย นักวิจัยมหาวิทยาลัย ได้แก่ อาจารย์นิสิต และนักวิจัยชุมชน ได้แก่ ผู้บริหารและครูในสถานศึกษา และภาคประชาชน ในวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2557 พบว่าคนกลางน้ำสะท้อนจิตสำนึกอนุรักษ์น้ำในมุมมองของความหวงแหนน้ำสำหรับหล่อเลี้ยงชีวิตอุปโภคบริโภค ประกอบอาชีพที่พึ่งพิงสายน้ำ ซึ่งนับวันจะ

เสื่อมโทรมจากการไม่รู้จักรักษา ขาดการบำรุงรักษา การเสื่อมถอยทางจริยธรรม คนขาดจิตสำนึกสาธารณะ ทั้งสิ่งปฏิกูลลงในแม่น้ำลำคลอง รวมทั้งการใช้สารเคมีในการทำการเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิตโดยไม่คำนึงถึงผลเสียระยะยาว ทำให้เกิดน้ำเน่าเสีย ปนเปื้อนสารเคมี สอดคล้องกับข้อมูลการสำรวจคุณภาพน้ำครั้งที่ 1 ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 จากสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 16 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า บริเวณบ้านควนขนุนซึ่งเป็นพื้นที่กลางน้ำมีเกณฑ์คุณภาพน้ำอยู่ในระดับเสื่อมโทรม

การพัฒนาจิตสำนึกรักษ์น้ำของชุมชนชาวน้ำคลองท่าแนะในอดีตมีเรื่องเล่าที่สะท้อนภูมิปัญญาแห่งการอนุรักษ์น้ำ นพพร มากสง (สัมภาษณ์, 21 ธันวาคม พ.ศ. 2557) ตัวแทนกลุ่มเครือข่าย "ประชาธิรัฐพลังร่วมใจจัดการน้ำ" ได้ให้ข้อมูลเรื่องเล่าที่สะท้อนภูมิปัญญาแห่งการอนุรักษ์น้ำว่า การพัฒนาจิตสำนึกรักษ์น้ำของชุมชนชาวน้ำคลองท่าแนะในอดีตมีเรื่องเล่าที่สะท้อนภูมิปัญญาแห่งการอนุรักษ์น้ำ อาทิ คลองศักดิ์สิทธิ์ กล่าวคือ คลองท่าแนะบริเวณที่มีวัดเป็นที่ตั้งเป็นความเชื่อของคนบริเวณนั้นว่าเป็นคลองศักดิ์สิทธิ์ ห้ามกระทำการใดๆ อันเป็นการลบหลู่ อาทิ การทิ้งเศษขยะปฏิกูลลง ลำคลองหรือการถ่ายของเสียลงลำคลองก็มีผู้ใดกล้าทำ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นกุศโลบายอันชาญฉลาดของคนลุ่มน้ำคลองท่าแนะที่เกิดจากความหวงแหนและรู้คุณค่าของทรัพยากร สะท้อนกระบวนการกล่อมเกลางานสังคมด้วยวิธีอันแยบยลที่อาจจะดูเหมือนงมงายไร้เหตุผล หากแต่ความเชื่อเหล่านั้นช่วยให้เกิดความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินอย่างไม่น่าเชื่อ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตคนลุ่มน้ำคลองท่าแนะให้มีความยั่งยืน ต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิดซึ่งเป็นเหตุแห่งพฤติกรรม การเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำให้กับเยาวชนจึงเป็นการบ่มเพาะพันธ์แห่งความดีงามให้กับต้นกล้าที่จะเติบโตใหญ่เป็นพลเมืองลุ่มน้ำคลองท่าแนะที่มีคุณภาพ บทสรุปของการประชุมพัฒนาโจทย์วิจัยจึงสะท้อนภาพจิตสำนึกรักษ์น้ำของคนกลางน้ำ และกับการแก้ปัญหาต้องดำเนินการโดยผู้รู้ปัญหา คือ คนในชุมชนนั่นเอง ดังนั้นหากปัญหาได้รับการแก้ไขจากผู้รู้ปัญหาจริงๆ ก็จะสามารถแก้ได้ถึงรากเหง้าของปัญหา หากอธิบายในแง่ของการวิจัยก็เป็นการให้ความสำคัญของความตรงภายในมากกว่าการสรุปอ้างอิงหรือความตรงภายนอก จึงเป็นที่มาของโครงการวิจัยในครั้งนี้ ที่ใช้พลังของผู้รู้ปัญหา ได้แก่ เยาวชน ครู และตัวแทนชุมชน โดยมีนักวิจัยซึ่งเป็นอาจารย์นิสิตและนักวิจัยชุมชนเป็นพลังหนุนเสริม ทั้งนี้เพื่อให้ใช้กระบวนการวิจัยเป็นกระบวนการพัฒนาคนไปพร้อมกับการแสวงหาวิธีการแก้ปัญหาของชุมชน ภายใต้ความเชื่อที่ว่าจุดเปลี่ยนประเทศไทยหัวใจอยู่ที่ชุมชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสืบค้นภูมิปัญญาการอนุรักษ์น้ำของชุมชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง
2. เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง
3. เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) มีการดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 สร้างและตรวจสอบกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง ระยะที่ 2 ศึกษาผลการใช้กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำ คลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนในสถานศึกษาในพื้นที่กลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนแกนนำเยาวชน จำนวน 15 คน นักเรียนเยาวชน จำนวน 95 คน จากสถานศึกษาในพื้นที่กลางน้ำ 3 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนวัดไพรทอภ โรงเรียนวัดหรงแคบ และโรงเรียนวัดพิภูลทอง ที่ได้จากการเลือกแบบมีวัตถุประสงค์ (Purposive Sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีดังนี้

(1) แผนการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง มีขั้นตอนการสร้างและการหาคุณภาพ ดังนี้

1. ศึกษารายละเอียดการสร้างแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำ
2. วิเคราะห์คุณสมบัติที่ควรจะมีแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง

3. ยกร่างแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุงโดยอาศัยความต้องการจำเป็นในการพัฒนากระบวนการจากวิจัยระยะที่ 1

4. จัดสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและรับรององค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง จำนวน 5 คน ที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับวิธีวิทยาการวิจัยและวิจัยชุมชน เพื่อตรวจสอบองค์ประกอบของกระบวนการ โดยใช้ประเด็นและแบบบันทึกการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นนำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขนำเสนอผู้เชี่ยวชาญเดิมเพื่อรับรอง

5. ประเมินรับรองแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุงด้วยแบบประเมินที่มีลักษณะเป็นแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert)

(2) แบบประเมินรับรองกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนกลุ่มน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง มีขั้นตอนการสร้างและการหาคุณภาพ ดังนี้

1. ศึกษาเกี่ยวกับการประเมินรับรองกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนกลุ่มน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง

2. ยกร่างแบบประเมินรับรองกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนกลุ่มน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง มีลักษณะเป็นมาตราประมาณค่า 5 ระดับ ตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert) โดยประเมินครอบคลุมมาตรฐานการประเมินกระบวนการเรียนรู้ 4 ด้านคือ ด้านความเหมาะสม ด้านความถูกต้อง

ด้านความชัดเจน และด้านความง่ายต่อการนำไปใช้ของกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนกลุ่มน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง

3. ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คนที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับวิธีวิทยาการวิจัยและวิจัยชุมชน ได้ค่าดัชนีความตรงอยู่ระหว่าง 0.67–1.00

(3) แบบวัดจิตสำนึกรักษ์น้ำ มีขั้นตอนการสร้างและการหาคุณภาพ ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกรักษ์น้ำ และการวัดจิตสำนึกรักษ์น้ำ
2. ยกร่างแบบวัดจิตสำนึกรักษ์น้ำที่มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 3 ระดับ ที่วัดระดับความรู้สึกด้านจิตสำนึกการอนุรักษ์น้ำ จำนวน 14 ข้อ โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาคำตอบ ดังนี้

- 3 หมายถึง ตรงกับความคิดและความรู้สึกมาก
- 2 หมายถึง ตรงกับความคิดและความรู้สึกปานกลาง
- 1 หมายถึง ตรงกับความคิดและความรู้สึกน้อย

การแปลความหมายค่าคะแนนเฉลี่ยใช้เกณฑ์การแปลความหมายแบ่งออกเป็น 3 ระดับ (บุญส่ง นิลแก้ว. 2541:146) ดังนี้

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 2.50–3.00 หมายถึง มีจิตสำนึกในระดับมาก

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.50–2.49 หมายถึง มีจิตสำนึกในระดับปานกลาง

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.00–1.49 หมายถึง มีจิตสำนึกในระดับน้อย

3. นำแบบวัดจิตสำนึกรักษ์น้ำที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คนที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการวัดและประเมินผลทางด้านจิตวิทยา ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา

4. นำแบบวัดจิตสำนึกรักษ์น้ำที่ผ่านการตรวจสอบหาคุณภาพเรียบร้อยแล้วและแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นต่อไป

(4) แบบประเมินแบบวัดจิตสำนึกรักษ์น้ำ มีขั้นตอนการสร้างและการหาคุณภาพ ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกรักษ์ การวัดจิตสำนึกรักษ์น้ำ
2. ยกร่างแบบประเมินแบบวัดจิตสำนึกรักษ์น้ำ ลักษณะเป็นแบบวัดค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยให้ตรวจสอบความสอดคล้องของข้อคำถามกับและวัตถุประสงค์ของเครื่องมือและตรวจสอบความเป็นปรนัย

3. นำแบบประเมินแบบวัดจิตสำนึกรักษ์น้ำไปให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสม

4. นำคะแนนความเห็นมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับเนื้อหาสำหรับเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณา คือ ข้อคำถามที่มีตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป เป็นข้อคำถามที่ใช้ได้ ส่วนข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ตั้งแต่ 0.49 ลงมา เป็นข้อคำถามที่ต้องปรับปรุงหรือตัดออก

5. นำแบบประเมินที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพแล้วไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. ทำหนังสือถึงผู้อำนวยการสถานศึกษากลุ่มเป้าหมายเพื่อขอความร่วมมือในการวิจัย
2. แจ้งให้เยาวชนแกนนำรักษาน้ำและเยาวชนคนกลางน้ำทราบวัตถุประสงค์ของกิจกรรม
3. จัดกิจกรรมตามคู่มือเสริมสร้างจิตสำนึกรักษาน้ำแก่เยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัด

พัทลุง

4. คณะผู้วิจัยให้เยาวชนและแกนนำเยาวชนคนกลางน้ำทำแบบวัดจิตสำนึกรักษาน้ำ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยเพื่อยกร่าง(ร่าง)กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษาน้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง โดยการวิเคราะห์แบบอุปนัย
2. วิเคราะห์ข้อมูลผลการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญโดยการวิเคราะห์แบบอุปนัย
3. วิเคราะห์ข้อมูลผลการรับรองกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษาน้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง โดยค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
4. วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบจิตสำนึกรักษาน้ำกับเกณฑ์ร้อยละ 70 โดยวิธีการทางสถิติ Wilcoxon Signed-Rank Test

ผลการวิจัย

1. ผลการสืบค้นภูมิปัญญาการอนุรักษ์น้ำของชุมชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุงในครั้งนี้พบว่า ชุมชนคนกลางน้ำมีภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์น้ำใน 3 ประการ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาจากการใช้ชีวิตในธรรมชาติ เป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติ อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติในลักษณะของกฎเกณฑ์ที่พึงปฏิบัติและข้อห้ามที่ไม่ให้ชาวบ้านปฏิบัติ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผีพราย ความเชื่อเรื่องผีโขง ความเชื่อเรื่องทวดงู

2. ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การอยู่ร่วมกัน ซึ่งภูมิปัญญาแบบนี้มีพฤติกรรมตามแบบแผนของสังคม มีกฎเกณฑ์บอกอย่างนั้นดีหรือไม่ดี มีระบบความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นหลัก มีความเข้าใจในอนิจจังของชีวิต ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ เช่น ปู่ตา ผีพ่อแม่ พิธีกรรมต่างๆ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องพ่อตา โปรี ประเพณีคู่สายน้ำ

3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน เป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน มีความเชื่อในเรื่องของวังต๋มพระ

การศึกษาความหมายจากเรื่องเล่าสายน้ำของบริบทพื้นที่กลางน้ำคลองท่าแนะ พบวงความหมายที่หลากหลายและเด่นชัด กล่าวคือ ภูมิปัญญาของผู้คนในแถบนี้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ตามลำดับความสำคัญดังนี้ สรรพสิ่ง (entities) ร้อยละ 51.35 (ธรรมชาติ อำนาจเหนือธรรมชาติ สิ่งมีชีวิตทั้งมนุษย์ คน สัตว์) นามธรรม (abstracts) ร้อยละ 20.67 (ลักษณะทางศาสนา ความดี ความเลว เวลาสุขภาพ สถานภาพ) เหตุการณ์ (events) ร้อยละ 17.57 (การสื่อสารการควบคุม การกระทำที่ซับซ้อน ลักษณะทางกายภาพ และความเป็นสมาคม) และความสัมพันธ์ (relationals) ร้อยละ 10.40 (ตรรกะ ตำแหน่ง ระยะเวลา)

2. ผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง

2.1 กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง ผ่านการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญด้านความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความชัดเจน และความง่ายต่อการนำไปใช้ โดยสร้างขึ้นตามแนวคิดการพัฒนาจิตพิสัยหรือคุณลักษณะของ แคทโฮล์ (Krathwohl et al., อ้างอิงจาก รุ่งจิตร กองคำ, 2541: 21) และบลูม (Bloom, 1956 อ้างถึงใน ทิศนา แคมณี, 2553: 235) ที่จำแนกพฤติกรรมจิตพิสัยออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ การรับรู้ (receiving) การตอบสนอง (responding) การเห็นคุณค่า (valuing) การจัดระบบคุณค่า (organization) และการพัฒนาคุณลักษณะ (characterization) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน การสืบค้นภูมิปัญญา การพัฒนาจิตสำนึก เน้นย้ำรำลึกด้วยสื่อ มีโครงสร้าง (1) แนวคิด (2) เป้าหมาย (3) เงื่อนไข (4) แผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (5) การประเมินผล และ (6) การนำเสนอผลและวางแผนการปรับปรุงพัฒนา ส่วนแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ประกอบไปด้วย (1) สารการเรียนรู้ (2) เวลา (3) ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง (4) กระบวนการเรียนรู้ (5) สื่อและแหล่งการเรียนรู้ (6) การประเมินประจำแผน (7) แผนการพัฒนาหากไม่เป็นไปตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ดำเนินการในรูปแบบของแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้จำนวน 6 แผน ได้แก่ (1) แผนเตรียมความพร้อม (2) แผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่องเล่าสายน้ำ (3) แผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ แผนที่สายน้ำ (4) แผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ใส.ใสต้องตรวจสอบ (5) แผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ลุ่มน้ำที่รัก และ (6) แผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ สื่อรักษ์น้ำ

2.2 การตรวจสอบคุณภาพกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง ผ่านการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญด้านความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความชัดเจน และความง่ายต่อการนำไปใช้ พบว่า คุณภาพด้านความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด คุณภาพด้านความเป็นไปได้ อยู่ในระดับมากที่สุด คุณภาพด้านความชัดเจนอยู่ในระดับมาก และคุณภาพด้านความง่ายต่อการนำไปใช้ออยู่ในระดับมาก

3. ผลการเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง

3.1 โดยภาพรวมนักเรียนมีจิตสำนึกรักษ์น้ำหลังการจัดกิจกรรมอยู่ในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.79 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .14 รายละเอียดดังแสดงในตาราง 1

ตารางที่ 1 แสดงค่าสถิติเบื้องต้นจิตสำนึกรักษ์น้ำของนักเรียนหลังการจัดกิจกรรม (n = 110)

ข้อที่	รายการ	$\bar{x}$	std.deviation	แปลความ
1	น้ำเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต	3.00	.00	มีจิตสำนึกในระดับมาก
2	การประหยัดน้ำควรฝึกให้เป็นนิสัย	2.95	.21	มีจิตสำนึกในระดับมาก
3	การทิ้งขยะหรือสิ่งปฏิกูลลงในแหล่งน้ำจนเน่าเสียจะส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำและมนุษย์	2.59	.81	มีจิตสำนึกในระดับมาก
4	การปิดก๊อกน้ำทุกครั้งหลังเลิกใช้เป็นการประหยัดน้ำ	2.95	.21	มีจิตสำนึกในระดับมาก
5	ควรรดน้ำต้นไม้ในช่วงเช้าหรือเย็น เพราะหารวดในเวลาแดดจัด ต้องใช้น้ำในปริมาณมากขึ้น	2.70	.46	มีจิตสำนึกในระดับมาก
6	การประชาสัมพันธ์การประหยัดน้ำทางสื่อต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์จะช่วยให้ประชาชนรู้จักประหยัดน้ำมากขึ้น	2.75	.48	มีจิตสำนึกในระดับมาก
7	ข้าพเจ้าพอใจที่เห็นทุกคนมีส่วนร่วมในการประหยัดน้ำ	2.98	.15	มีจิตสำนึกในระดับมาก
8	ข้าพเจ้าดีใจที่เห็นน้ำในลำคลองใสสะอาด	2.98	.15	มีจิตสำนึกในระดับมาก
9	การประหยัดน้ำควรเป็นหน้าที่ของทุกคน	2.98	.15	มีจิตสำนึกในระดับมาก
10	การรณรงค์ใส่ภาชนะ/ กะละมังเพื่อล้างจานเป็นวิธีการประหยัดน้ำ	2.82	.44	มีจิตสำนึกในระดับมาก
11	ชื่นชมคนที่นำน้ำจากการล้างจานไปรดน้ำต้นไม้	2.93	.25	มีจิตสำนึกในระดับมาก
12	ชอบล้างจานโดยเปิดน้ำให้ไหลตลอดเวลา	2.39	.84	มีจิตสำนึกในระดับมาก
13	จะปิดก๊อกน้ำที่ผู้อื่นเปิดน้ำทิ้งไว้	2.91	.29	มีจิตสำนึกในระดับมาก
14	ให้ความร่วมมือเก็บขยะขึ้นจากแม่น้ำลำคลองเพื่อเป็นการรักษาแหล่งน้ำ	2.98	.15	มีจิตสำนึกในระดับมาก
รวม		2.79	.14	มีจิตสำนึกในระดับมาก

3.2 ผลการเปรียบเทียบจิตสำนึกรักษ์น้ำของนักเรียนแกนนำกับเกณฑ์ จำแนกตามโรงเรียน

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบจิตสำนึกรักษ์น้ำของนักเรียนแกนนำกับเกณฑ์ จำแนกตามโรงเรียน (n = 15)

พื้นที่กลางน้ำ	$\bar{x}$	Median	SD	Sig
โรงเรียนวัดไทรโอบ	2.98	3.00	.03	.034*
โรงเรียนวัดหรั่งแคบ	2.97	3.00	.03	.038*
โรงเรียนวัดพิบูลทอง	2.85	2.85	.00	.014*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการเปรียบเทียบจิตสำนึกรักษ์น้ำของนักเรียนแกนนำกับเกณฑ์ จำแนกตามโรงเรียน พบว่านักเรียนแกนนำโรงเรียนวัดไทรโคบ มีค่าเฉลี่ยจิตสำนึกรักษ์น้ำสูงสุด (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.98 ค่ามัธยฐานเท่ากับ 3.00 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .03) รองลงมา ได้แก่ นักเรียนแกนนำโรงเรียนวัดหรั่งแคบ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.97 ค่ามัธยฐานเท่ากับ 3.00 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .03) และนักเรียนแกนนำโรงเรียนวัดพิบูลทอง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.85 ค่ามัธยฐานเท่ากับ 2.85 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .00) ตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบจิตสำนึกรักษ์น้ำของนักเรียนแกนนำกับเกณฑ์ พบว่า นักเรียนแกนนำทุกโรงเรียนมีจิตสำนึกรักษ์น้ำแตกต่างกับเกณฑ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.3 ผลการเปรียบเทียบจิตสำนึกรักษ์น้ำของนักเรียนเยาวชนกับเกณฑ์ จำแนกตามโรงเรียน ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบจิตสำนึกรักษ์น้ำของนักเรียนเยาวชนกับเกณฑ์ จำแนกตามโรงเรียน (n = 95)

กลางน้ำ	$\bar{x}$	Median	SD	Sig
โรงเรียนวัดไทรโคบ	3.00	3.00	.00	.01*
โรงเรียนวัดหรั่งแคบ	2.90	2.92	.08	.01*
โรงเรียนวัดพิบูลทอง	2.85	2.85	.03	.01*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการเปรียบเทียบจิตสำนึกรักษ์น้ำของนักเรียนเยาวชนกับเกณฑ์ จำแนกตามโรงเรียน พบว่านักเรียนเยาวชนโรงเรียนวัดไทรโคบ มีค่าเฉลี่ยจิตสำนึกรักษ์น้ำสูงสุด (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.98 ค่ามัธยฐานเท่ากับ 3.00 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .03) รองลงมา ได้แก่ นักเรียนเยาวชนโรงเรียนวัดหรั่งแคบ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.97 ค่ามัธยฐานเท่ากับ 3.00 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .03) และนักเรียนเยาวชนโรงเรียนวัดพิบูลทอง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.85 ค่ามัธยฐานเท่ากับ 2.85 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .00) ตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบจิตสำนึกรักษ์น้ำของนักเรียนเยาวชนกับเกณฑ์ พบว่า นักเรียนเยาวชนทุกโรงเรียนมีจิตสำนึกรักษ์น้ำแตกต่างกับเกณฑ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สรุปและอภิปรายผล

จากการสืบค้นภูมิปัญญาการอนุรักษ์น้ำของชุมชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง ในครั้งนี้ พบว่าชุมชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง มีภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์น้ำ ใน 3 ประการ คือ

1. ภูมิปัญญาจากการใช้ชีวิตในธรรมชาติ เป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติ อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติในลักษณะของกฎเกณฑ์ที่พึงปฏิบัติและข้อห้ามที่ไม่ให้ชาวบ้านปฏิบัติ เช่น ความเชื่อต่อธรรมชาติต่างๆ เรื่องของ “ผี” ที่ทำให้เกิดภาวะสมดุลของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นต้น จากความเชื่อเรื่องผีรายสะทอนให้เห็นถึงสภาพความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำ และเป็นกุศโลบายที่แยบยลในการดูแลรักษาแหล่งน้ำเพื่อไม่ให้ผู้คนในชุมชนลงไปเล่นน้ำจนเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาลำคลองตื้นเขิน และเน่าเสียต่อไป ความเชื่อเรื่องผีไซ่พอง เป็นความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษซึ่งเป็นกุศโลบายอันชาญ

ฉลาดหรือโบราณอุปบายของชุมชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง ที่เกิดจากความหวงแหนและรู้คุณค่าของทรัพยากร สะท้อนกระบวนการกลมเกลียวทางสังคมด้วยวิธีอันแยบยลที่อาจจะดูเหมือนงมงายไร้เหตุผล หากแต่ความเชื่อเหล่านั้นช่วยให้เกิดความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินอย่างไม่น่าเชื่อ ความเชื่อเรื่องผีโขงยังสะท้อนให้เห็นถึงกุศโลบายที่บรรพบุรุษสืบทอดต่อกันมาเพื่อให้คนรุ่นหลังรู้จักคุณค่าของแหล่งน้ำ และตระหนักถึงความสำคัญในการดูแลรักษาแหล่งน้ำของชุมชนต่อไป ความเชื่อเรื่องทวดงู เป็นความเชื่อที่เล่าขานต่อกันมาเชื่อว่าทวดงูเป็นผู้ที่ช่วยปกป้องรักษาวังน้ำไว้ ไม่กล้าเข้าไปทำให้เสื่อมโทรมเพราะกลัวทวดงูลงโทษและรู้จักช่วยกันดูแลรักษาลำคลอง ถือเป็นกุศโลบายให้ชุมชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง เกิดความหวงแหนและรู้คุณค่าของทรัพยากรแหล่งน้ำของชุมชนมากยิ่งขึ้น

2. ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การอยู่ร่วมกัน ซึ่งภูมิปัญญาแบบนี้มีพฤติกรรมตามแบบแผนของสังคม มีกฎเกณฑ์บอกอย่างนั้นดี หรือไม่ดี มีระบบความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นหลัก มีความเข้าใจในอนิจจังของชีวิตเป็นแก่นสูงสุด รูปธรรมที่แสดงออกคือ ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ เช่น ปู่ตา ผีพ่อแม่ พิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การอยู่ร่วมกัน ของชุมชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง มีความเชื่อในเรื่องของบรรพบุรุษ พิธีกรรมต่างๆ ความเชื่อเรื่องพ่อตาโพธิ์ เป็นความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ที่เกี่ยวเนื่องกับต้นโพธิ์ใหญ่บริเวณริมฝั่งคลอง การปรากฏตัวของพ่อตาโพธิ์ เป็นการปรากฏตัวเพื่อให้ทุกคนในชุมชนรู้จักรักษาและหวงแหนแหล่งน้ำของชุมชนให้มากขึ้น ประเพณีคู่สายน้ำ ประเพณีวันลอยกระทงของชุมชนคนกลางน้ำ คลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง เป็นประเพณีที่สืบทอดมาแต่โบราณโดยมีวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย เช่น การลอยเคราะห์บูชาพระพุทธรูปเจ้าแต่ปัจจุบันนิยมทำเพื่อขอขมา และระลึกถึงคุณแม่ พระคงคาที่ได้อำนวยประโยชน์ต่างๆ แก่ชุมชน เป็นต้น

3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน เป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งผู้คนทุกหมู่เหล่าต่างพยายามจะให้ตนมีชีวิตที่มั่นคง จึงทุ่มเทใช้สติปัญญาและสิ่งเอื้ออำนวยต่างๆ เพื่อให้บรรลุความต้องการ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สินของชุมชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง มีความเชื่อในเรื่องของวังต๋มพระ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาเกี่ยวกับการพิทักษ์ทรัพย์สินของแผ่นดินในสมัยก่อน

ผลการสืบค้นภูมิปัญญาการอนุรักษ์น้ำของชุมชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุงในครั้งนี้ สอดคล้องกับที่นพพร มากสง (สัมภาษณ์, 21 ธันวาคม พ.ศ. 2557) ตัวแทนกลุ่มเครือข่าย "ประชารัฐพัทลุงร่วมใจจัดการน้ำ" ได้ให้ข้อมูลเรื่องเล่าที่สะท้อนภูมิปัญญาแห่งการอนุรักษ์น้ำว่าการพัฒนาจิตสำนึกรักษาน้ำของชุมชนชาวน้ำคลองท่าแนะในอดีตมีเรื่องเล่าที่สะท้อนภูมิปัญญาแห่งการอนุรักษ์น้ำ อาทิ คลองศักดิ์สิทธิ์ กล่าวคือคลองท่าแนะบริเวณที่มีวัดเป็นที่ตั้งเป็นความเชื่อของคนบริเวณนั้นว่าเป็นคลองศักดิ์สิทธิ์ ห้ามกระทำการใดๆ อันเป็นการลบหลู่ อาทิ การทิ้งเศษขยะปฏิกูลลงลำคลองหรือการถ่ายของเสียลงลำคลองก็ไม่มีใครกล้าทำ หากประสงค์จะขับถ่ายผู้คนก็จะขับถ่ายบนตลิ่ง ตลอดจนการทำบุญคลองก่อนทำบุญชาวบ้านจะมีการทำความสะอาดริมฝั่งคลอง หน้าบ้านใครก็รับผิดชอบลอกคลองเก็บขยะและสิ่งปฏิกูลร่วมกัน ซึ่งนอกจากจะส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์น้ำแล้วยังเป็นการส่งเสริมความรักความสามัคคีให้กับคนในชุมชนด้วย นอกจากนี้ยังมีประเพณีสืบทอดมาแต่โบราณ ประเพณีลอยกระทง การกำหนดเขตอุทยานห้ามตกปลาหรือจับสัตว์น้ำบริเวณนั้น ความเชื่อเกี่ยวกับทวด

เทวดารักษ์ประจำท้องถิ่นที่มีหน้าที่ปกปักรักษาแม่น้ำ ภูเขา ป่าไม้ ชุดความรู้ภูมิปัญญาเพื่อการอนุรักษ์น้ำ ดังกล่าวล้วนแล้วแต่เป็นกุศโลบายอันชาญฉลาดหรือโบราณอุบายของคนลุ่มน้ำคลองท่าแนะที่เกิดจากความหวงแหนและรู้คุณค่าของทรัพยากร สะท้อนกระบวนการกล่อมเกลางานสังคมด้วยวิถีอันแยบยลที่อาจจะดูเหมือนงมงายไร้เหตุผล หากแต่ความเชื่อเหล่านั้นช่วยให้เกิดความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินอย่างไม่น่าเชื่อ และสอดคล้องกับการศึกษาของบุญชัย งามวิทย์โรจน์ (2551) ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ: กรณีศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำชี มี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษารวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและวิเคราะห์ศักยภาพ ชุมชนเพื่อหารูปแบบและแนวทางในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน รวมทั้งการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น รูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน ข้อค้นพบนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นบทบาทของชุมชนที่มีส่วนร่วมในการ บริหารจัดการทรัพยากรน้ำและสามารถพึ่งพาตนเองได้ หน่วยงานภาครัฐ ควรสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ ของชุมชน โดยเผยแพร่องค์ความรู้ดังกล่าวเพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้และผสมผสานเทคโนโลยีใหม่ๆ ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

การพัฒนาคุณภาพชีวิตคนลุ่มน้ำท่าแนะให้มีความยั่งยืนต้องปรับเปลี่ยนวิถีคิดซึ่งเป็นเหตุแห่งพฤติกรรม การเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำให้กับเยาวชนจึงเป็นการบ่มเพาะพันธ์แห่งความดีงามให้กับต้นกล้าที่จะเติบโตเป็นพลเมืองลุ่มน้ำท่าแนะที่มีคุณภาพ ซึ่งตัวแทนคนกลางน้ำ ที่เป็นโรงเรียนเป้าหมาย ได้แก่ โรงเรียนวัด ไทรโกบ โรงเรียนวัดหรั่งแคบ และโรงเรียนวัดพิศกุลทอง ทั้งนี้เพื่อให้ได้กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำที่สะท้อนความต้องการจำเป็นของพื้นที่ ตลอดจนได้พัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง

2. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง มุ่งพัฒนาจิตสำนึกรักษ์น้ำหรือการอนุรักษ์แหล่งน้ำคลองท่าแนะอันเป็นทรัพยากร ธรรมชาติที่มีคุณค่าต่อคนลุ่มน้ำท่าแนะ จังหวัดพัทลุง ซึ่งกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นสอดคล้องตามแนวคิดการพัฒนาจิตพิสัยหรือคุณลักษณะของ แคทโฮล์ (Krathwohl et at., อ้างอิงจาก รุ่งจิตร กองคำ, 2541: 21) และบลูม (Bloom, 1956 อ้างถึงใน ทิศนา แคมณี, 2553: 235) จำแนกพฤติกรรมจิตพิสัยออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ การรับรู้ (receiving) การตอบสนอง (responding) การเห็นคุณค่า (valuing) การจัดระบบคุณค่า (organization) และการพัฒนาคุณลักษณะ (characterization) ซึ่งผ่านการตรวจสอบคุณภาพกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง จากผู้เชี่ยวชาญด้านความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความชัดเจน และความง่ายต่อการนำไปใช้ พบว่า คุณภาพด้านความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด คุณภาพด้านความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด คุณภาพด้านความชัดเจนอยู่ในระดับมาก และคุณภาพด้านความง่ายต่อการนำไปใช้อยู่ในระดับมาก โดยมีแนวทางการพัฒนาจิตพิสัยหรือคุณลักษณะ

3. การเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำโดยใช้กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง ตามแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ทั้ง 6 แผน จากสถานศึกษาในพื้นที่กลางน้ำ 3 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนวัดไทรโกบ โรงเรียนวัดหรั่งแคบ และโรงเรียนวัดพิกุลทอง โดยภาพรวมนักเรียนมีจิตสำนึกรักษ์น้ำหลังการจัดกิจกรรมอยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนแกนนำกับเกณฑ์แตกต่างกับเกณฑ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับผลงานวิจัยของสุขุมาล เกษมสุข (2543) ทำการวิจัยเรื่องปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการอนุรักษ์น้ำและพฤติกรรมการประหยัดไฟของนักเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนสาธิต สังกัดทบวงมหาวิทยาลัยในกรุงเทพมหานคร พบว่า นักเรียนที่ผ่านการฝึกอบรม และผ่านการเรียนการสอน มีผลสัมฤทธิ์และความตระหนักต่อการอนุรักษ์น้ำดีขึ้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของอนิสา สังข์เจริญ (2553) ศึกษาการพัฒนาจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 พบว่า นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบของการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชนของตน นักเรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นไปตามหลักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้ง 5 หลักการคือ การลดปริมาณขยะ (reduce) การนำขยะกลับไปใช้ (reuse) การแปลงผลิตภัณฑ์เพื่อใช้ใหม่ (recycle) การปฏิเสธผลิตภัณฑ์ที่ยากต่อการกำจัด (reject) และการยอมรับปฏิบัติตามมาตรการที่กำหนดไว้เพื่อลดปริมาณขยะ (respond) ทำให้นักเรียนเกิดจิตสำนึกในการรัก ห่วงแหนและพร้อมให้ความร่วมมือเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การที่นักเรียนมีจิตสำนึกรักษ์น้ำหลังการจัดกิจกรรมอยู่ในระดับมาก อาจเนื่องมาจากการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำลุ่มน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง ที่นักวิจัยได้นำแนวคิดการพัฒนาผู้เรียนโดยอาศัยความต้องการจำเป็นในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำ ผสมผสานระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่น ให้ผู้เรียนได้คิดอย่างเป็นอิสระ คิดได้หลายมุม และสรุปเป็นความรู้และประสบการณ์ที่จะใช้ในการดำรงชีวิต เป็นองค์ความรู้และประสบการณ์ที่มีคุณธรรมจริยธรรมสอดแทรกอยู่ และเป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้แก่ผู้เรียนและสังคมอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องอยู่เพียงในห้องเรียนเท่านั้น การเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำลุ่มน้ำคลองท่าแนะ ให้ความสำคัญกับบริบทปัญหาเชิงพื้นที่คลองท่าแนะ สอดคล้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพจากแบบวัดจิตสำนึกรักษ์น้ำหลังการจัดกิจกรรม พบว่า กระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางในการพัฒนาจิตพิสัยหรือคุณลักษณะ ทำให้นักเรียนมีการพัฒนาจิตพิสัยหรือคุณลักษณะการอนุรักษ์น้ำ ตามแนวคิดการพัฒนาจิตพิสัยหรือคุณลักษณะของ แคทโฮล์ (Krathwohl et al., อ้างอิงจาก รุ่งจิตร์ กองคำ, 2541: 21) และบลูม (Bloom, 1956 อ้างถึงใน ทิศนา แคมณี, 2553: 235) ตามลำดับชั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 การรับรู้ (receiving) พบว่า เยาวชนได้รับรู้เกี่ยวกับจิตสำนึกรักษ์น้ำอย่างใส่ใจ เช่น บอกได้ว่า การอนุรักษ์น้ำคืออะไร รู้ถึงการป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้นกับน้ำและการนำมาใช้เพื่อประโยชน์สูงสุด ในการดำรงชีวิตของมนุษย์

ขั้นที่ 2 การตอบสนอง (responding) พบว่า เยาวชนตอบสนองต่อจิตสำนึกรักษ์น้ำ โดยการบอกถึงวิธีการดูแลรักษาความสะอาดของแม่น้ำลำคลองในชุมชน เช่น ไม่ทิ้งขยะและของเสียลงแหล่งน้ำ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การเห็นคุณค่า (valuing) พบว่า เยาวชนเห็นคุณค่าของจิตสำนึกรักษ์น้ำ เห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับตนเองและบุคคลอื่นในการอนุรักษ์น้ำ โดยยอมรับว่า แม่น้ำลำคลองมีความสำคัญกับนักเรียน และมีการบอกถึงการกระทำของตนเอง เช่น การดูแลแหล่งน้ำให้สะอาด ชุมชนก็จะสามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำต่อไปได้ สามารถเป็นแหล่งอาหาร อุปโภค บริโภค ได้ ใช้ทำการเกษตรได้ เป็นต้น

ขั้นที่ 4 การจัดระบบคุณค่า (organization) พบว่า เยาวชนเห็นคุณค่า เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์แหล่งน้ำ เช่น การรักษาแม่น้ำลำคลองมีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต สามารถใช้อุปโภค บริโภค และประกอบอาชีพได้ เป็นต้น

ขั้นที่ 5 การสร้างคุณลักษณะ (characterization by value) พบว่า เยาวชนมีการกล่าวถึงการกล่าวถึงการปฏิบัติตนอย่างมีจิตสำนึกรักษ์น้ำอย่างสม่ำเสมอ เช่น เยาวชนสามารถช่วยให้คนในชุมชนรักษาความสะอาดในแม่น้ำลำคลอง เพราะน้ำในลำคลองมีความสัมพันธ์กับคนในชุมชนทุกคนในด้านการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ ตลอดจนสามารถดูแลรักษาแหล่งน้ำบริเวณชุมชนของตนเองได้เป็นอย่างดี

นอกจากนั้นเยาวชนยังได้เรียนรู้กระบวนการในการปลูกฝังค่านิยมให้เกิดขึ้น ซึ่งเยาวชนสามารถนำไปใช้ในการปลูกฝังค่านิยมอื่นๆ ให้แก่ตนเองหรือผู้อื่นได้ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและองค์กรภาครัฐและเอกชน อาทิ องค์กรบริหารส่วนตำบล โรงเรียน และสถาบันการศึกษา เป็นต้น ควรนำคู่มือการเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพิจิตร ไปใช้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักษ์น้ำแก่เยาวชนในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

2. โรงเรียนสามารถควรนำกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตสำนึกรักษ์น้ำของเยาวชนคนกลางน้ำคลองท่าแนะ จังหวัดพิจิตร ไปใช้พัฒนาให้เยาวชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์น้ำแก่นักเรียนกลุ่มอื่นๆ เช่น ในคาบกิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ของโรงเรียน กิจกรรมชุมนุม และสามารถบูรณาการในรายวิชาเรียนอื่นๆ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

1. ควรมีการทำการวิจัยเพื่อพัฒนาจิตสำนึกรักษ์น้ำอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เนื่องจากการพัฒนาจิตสำนึกต้องใช้ระยะเวลานานและต้องมีการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดจิตสำนึกที่ยั่งยืนจนเป็นกิจนิสัย

2. ควรขยายพื้นที่ในการทำวิจัยเพื่อพัฒนาจิตสำนึกรักษ์น้ำที่ยั่งยืนไปยังกลุ่มเยาวชนในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

3. ควรมีการพัฒนากระบวนการวัดและประเมินจิตสำนึกรักษ์น้ำที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมการอนุรักษ์น้ำที่แท้จริง และครอบคลุมยิ่งขึ้นทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

ทิตินา แคมมณี. (2553). *ศาสตร์การสอน* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์.

บุญชัย งามวิทย์โรจน์ (2551). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ: กรณีศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำชี*.

กรุงเทพฯ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บุญส่ง นิลแก้ว. (2541). *วิจัยทางการศึกษา*. คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รุ่งจิตร กองคำ. (2541). *การพัฒนาจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้*

กระบวนการสร้างนิสัย. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต) สาขาประถมศึกษา. เชียงใหม่ :

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุขุมล เกษมสุข. (2543). *รายงานการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการอนุรักษ์น้ำและพฤติกรรมการ*

ประหยัดไฟของนักเรียนสาธิต ระดับประถมศึกษา โรงเรียนสาธิตสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยใน

กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

อนิสา สังข์เจริญ. (2553). *การพัฒนาจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนของนักเรียน*

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต) สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา

คณะครุศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.

บทสัมภาษณ์

นพพร มากสง. (21 ธันวาคม 2557). สัมภาษณ์